

Bolduc

Butlletí Cultural Informatiu de l'Arxiu General de la Diputació de Tarragona

www.dipta.cat

Córdoba (Argentina), 2009

El procés de valorització
de les experiències
locals de la Guerra Civil
vist des de l'Arxiu
Municipal

Defensa Passiva

“L'entrada d'un prelat
de la terra”

Diputació Tarragona

Número 8 Any 2010

Córdoba (Argentina), 2009

Amb motiu de la celebració del Dia de l'Arxiver Argentí, el Centro de Producción e Investigación en Artes de la Facultad de Filosofía y Humanidades de la Universidad Nacional de Córdoba acollí el I Foro Internacional de Evaluación de Documentos (26, 27 i 28 d'agost de 2009), auditori que aplega els arxiviers de l'Argentina, el Brasil, Colòmbia, Costa Rica, Espanya, el Perú i l'Uruguai. D'allí va sortir consensuada la redacció de la *Declaració de Córdoba*. Aquest document constata el seguit de deficiències i de riscos a què s'exposa el patrimoni documental per la manca de professionals en el món de l'arxivística i la insuficiència d'instal·lacions. També proposa una sèrie d'actuacions

com ara impulsar la formació universitària arxivística, l'edificació de nous centres i la millora dels que ja existeixen, etcètera.

El text complet de la Declaració es pot consultar a la web de l'AAC: www.arxiviers.com (apartat *Notícies*).

És un pas més cap a la plena normalització de la professió arxivera, aquest cop impulsat des de Llatinoamèrica, i no deixa de ser un advertiment als governants de les necessitats d'un sector intel·lectual curós de la cultura del país, que es troba custodi del patrimoni cultural propi._

Bolduc_

Butlletí Cultural Informatiu de l'Arxiu General
de la Diputació de Tarragona

Coordinadors:

Eugeni Perea - Arxiu General
Manel Güell - Arxiu Històric

Passeig de Sant Antoni, 100
43003 Tarragona
Tel. 977 296 614
eperea@dipta.cat

C. Santa Anna, 8
43003 Tarragona
Tel. 977 235 032
mguell@dipta.cat

Disseny i maquetació:
Unitat d'Imatge Corporativa i Disseny Gràfic
de la Diputació de Tarragona

www.dipta.cat

Diputació Tarragona

Sumari_

Pòrtic

Córdoba (Argentina), 2009

Assaig

El procés de valorització de les experiències locals de la Guerra Civil vist des de l'Arxiu Municipal

Fons

Defensa pasiva

Acció cultural

Recull de bibliografia i premsa

Les imatges de l'arxiu

"L'entrada d'un prelat de la terra"

El procés de valorització de les experiències locals de la Guerra Civil vist des de l'Arxiu Municipal

De la primavera del 2006 ençà, Cambrils ha viscut un procés de valorització del patrimoni material i immaterial relacionat amb la Guerra Civil. S'ha abordat la recerca sobre diferents dels seus aspectes (l'Hospital de Sang de Cambrils, els espais amb utilització específica durant la guerra, la figura del cardenal cambrilenc Francesc Vidal i Barraquer), s'han abocat al coneixement públic les informacions aportades per documents i testimonis orals, s'ha encetat la documentació, senyalització i rehabilitació d'espais directament relacionats amb la Guerra Civil i s'ha obert un debat públic sobre alguns dels aspectes i, com en molts altres indrets, també sobre la conveniència o no de dedicar atenció a la guerra.

En el conjunt d'aquest procés hi ha intervingut l'Administració pública: l'àrea de Cultura de l'Ajuntament de Cambrils; i pel que fa a la recerca, més concretament el Museu d'Història de Cambrils (MHC) i l'Arxiu Municipal de Cambrils (AMCAM). També hi ha participat, amb funcions i periodicitat diverses, la iniciativa privada: els historiadors locals i, amb aportacions puntuals, la publicació mensual *Revista Cambrils*.

El punt de partida era ben pobre. Com en molts altres municipis del país, a Cambrils la Guerra Civil de 1936-39 havia estat poc estudiada. Ni tan sols es comptava amb l'allau de publicacions que, en molts altres llocs, poden dissimular l'escassetat d'estudis aprofundits que s'hi havien dedicat. Només hi feia referència algun capítol en obres d'abast cronològic més ampli i diversos articles d'investigació sobre aspectes concrets: els membres locals de la lleva del biberó, els governs

municipals del període o la caiguda d'un dels hidroaïons que sistemàticament van assetjar la població durant aquells mesos.

Un moment de desvetllament: l'Hospital de Sang de Cambrils

L'anunci públic que se celebraria un cicle sobre l'Hospital de Sang de Cambrils va anar en paral·lel amb altres iniciatives municipals relacionades amb el període: principalment, el descobriment de l'entrada al refugi antiaeri del carrer de les Creus en el transcurs d'unes obres d'urbanització. També, però, la col·locació a la Sala de Plens de l'Ajuntament d'una placa en record de totes les persones que havien format part dels governs municipals des de la proclamació de la II República fins a la fi de la guerra. Tot plegat va contribuir a sensibilitzar la població sobre el període i explica l'entusiasta reacció pública que en els mesos següents es va suscitar al voltant de l'Hospital de Sang de Cambrils i dels espais relacionats amb la guerra, especialment el refugi antiaeri.

La tria de l'Hospital de Sang de Cambrils com a tema inicial, a partir de la primavera de 2006, no va ser casual. D'una banda, a partir de les primeres notícies l'equip de recerca —format pels tècnics de l'AMCAM, el MHC i els historiadors Ignasi Martí i Manel Tarés— va intuir les importants dimensions organitzatives i funcionals que la institució havia tingut. De l'altra, es tractava d'un tema que afectava la realitat humana de la guerra, la qual cosa permetia abordar-lo obviant les crispacions que encara podien

existir sobre bàndols i culpabilitats a escala local, per tal que aquestes tensions no bloqueguessin la divulgació ni amaguessin el detall de la realitat de la guerra. Ben al contrari, es va poder enfocar l'atenció cap a les víctimes (soldats ferits al front, civils víctimes d'atacs aeris) i cap a les persones que havien treballat per alleugerir els seus sofriments (com a metges, infermeres o personal auxiliar).

L'Hospital de Sang de Cambrils va ser una institució sanitària i assistencial que des del mes d'agost de 1936 i fins als primers dies de gener de 1939 va funcionar a la Casa de Sant Josep —un noviciat dels germans de La Salle ubicat al terme de Vinyols i els Arcs que havia estat confiscat i salvaguardat els primers dies de la guerra. Va estar primer sota la direcció de l'Hospital de Reus i, a partir de l'agost de 1937, de l'Exèrcit. Va exercir com a hospital al servei de la guerra, que acollia soldats ferits del front —els primers mesos, procedents sobretot del front d'Aragó i, després, de la Batalla de l'Ebre— i també ferits —d'atacs aeris— i pacients —malalts i també dones que donaven a llum— de les poblacions més properes. Tot i que la pèrdua de la seva documentació impedeix actualment conèixer llistes completes de pacients i treballadors, les notícies apunten cap a un contingent de milers de persones que hi van estar vinculades d'una manera o altra.

Malgrat la gran activitat que va desenvolupar, després de la guerra va restar ben poca memòria sobre l'Hospital de Sang de Cambrils. Quan es va encetar la recerca, només aquelles persones que hi havien tingut relació directa com a treballadors o pacients el recordaven, i no havien transmès les seves explicacions més enllà de l'àmbit estrictament familiar; alguns d'ells no ho havien explicat ni tan sols als seus fills. L'equip de recerca atribueix aquest esvaïment de la memòria a l'autocensura provocada per la por i, també, a l'escassa valoració de les vivències pròpies. Els hospitals eren la cara més crua de la guerra i, per contraposició a les

grans operacions militars, a les anècdotes dels desplaçaments de tropes i als detalls de les batalles, possiblement constituïen un episodi poc abellidor per ser narrat. Probablement també hi influeix una qüestió de gènere, ja que la major part dels testimonis que encara viuen són infermeres —els metges, per edat, ja han mort tots—: els records que ens han transmès estan desproveïts de càrrega èpica i elles mateixes els consideren d'escassa transcendència per al coneixement de la guerra.

Tan aviat com es va fer pública la recerca que s'estava realitzant, va començar una fructífera col·laboració entre els investigadors i els ciutadans de Cambrils, ja que moltes persones s'hi posaven en contacte per conèixer l'estat de la recerca o per explicar les seves vivències o les dels seus familiars. Gràcies a aquesta col·laboració s'ha pogut entrevistar una quarantena de testimonis directes i indirectes i s'han localitzat i reproduït documents relacionats amb l'hospital en sis arxius públics i set fons familiars.

Totes aquestes fonts orals, gràfiques i escrites han aportat notícies sobre les vivències dels malalts, sobre el volum de pacients que hi van morir i sobre l'organització de l'hospital i, ben especialment, sobre la procedència i trajectòria dels seus treballadors. Així, s'han pogut documentar aspectes com la formació del primer equip mèdic a partir de la recollida, per part del primer director, d'un seguit de metges d'arreu de Catalunya que veien perillar les seves vides als seus llocs d'origen a causa de la violència revolucionària de l'estiu de 1936; el projecte de formar un cos d'infermeres a partir de les estudiants d'infermeria de Reus i de noies de Cambrils que hi van aprendre l'ofici; les esgotadores jornades de feina per afrontar les arribades massives de ferits durant la Batalla de l'Ebre; o la repressió a què es van veure sotmesos part dels metges després que l'Exèrcit es fes càrrec de l'hospital. També s'ha documentat el paper que l'hospital tenia

dins de la xarxa de sanitat de guerra, especialment durant la Batalla de l'Ebre, amb els mecanismes d'arribada i sortida de ferits des del front i cap a la rereguarda més reculada.

Al llarg d'aquests anys, gràcies a les múltiples aportacions s'ha pogut anar construint la memòria de l'Hospital de Sang de Cambrils, que es va donar a conèixer parcialment a través de les activitats del cicle, de l'exposició "L'Hospital de Sang de Cambrils als documents" —que es va estrenar a Cambrils i va itinerar posteriorment a Vinyols i els Arcs i a Reus— i d'una conferència pronunciada dins del cicle *La rereguarda d'una guerra*, organitzada per l'Arxiu Municipal de Reus.

Al llarg d'aquests anys, gràcies a les múltiples aportacions s'ha pogut anar construint la memòria de l'Hospital de Sang de Cambrils

El 2008, la síntesi dels coneixements assolits va veure la llum en forma de volum, *Al servei dels ferits. Recull de fonts de l'Hospital de Sang de Cambrils*, que inaugura la nova publicació periòdica *Camins. Revista de Patrimoni Cultural de Cambrils*, impulsada pel Museu d'Història de Cambrils.

El volum, de 95 pàgines, compta amb un article central a càrrec de l'historiador Manel Tarés, que presenta la trajectòria de l'Hospital de Sang de Cambrils. Dedicat epígrafs a l'evolució institucional i organitzativa de l'hospital, al seu funcionament en les diferents fases de la Guerra Civil, a la procedència i la tasca dels seus treballadors (metges, infermeres, personal auxiliar...) i als pacients (civils i militars) que hi van ser atesos. L'article es tanca amb un apunt de les primeres notícies que es coneixen de l'hospital de convalescència que va estar instal·lat al Parc Samà.

El volum conté també un article a càrrec de l'arxivera municipal, Montserrat Flores, que presenta les fonts documentals (d'arxius públics i privats) que s'han utilitzat i reflexiona sobre les vies mitjançant les quals s'ha conservat la memòria oral de l'Hospital de Sang de Cambrils. El volum es tanca amb cinc annexos en què, a més de les llistes d'informants i de persones que han contribuït d'una manera o d'una altra a la recerca, es publiquen tots els noms que es coneixen de persones que van estar vinculades a l'Hospital de Sang de Cambrils durant la seva existència: treballadors, pacients i persones que hi van morir. Igualment, al llarg de tot el volum es reproduïx una àmplia tria dels documents que s'han utilitzat durant la recerca.

Al servei dels ferits ha permès oferir al públic una visió global i sintetitzada dels coneixements assolits durant la recerca i, alhora, publicar una tria dels documents que s'han utilitzat (fragments d'entrevistes, documents textuais i documents gràfics), amb l'objectiu de facilitar al públic el contacte directe amb aquests documents i, també, mostrar de quina manera se n'obté informació. Entre aquests documents destaquen especialment les fotografies del personal de l'Hospital de Sang que es conserven en els arxius familiars de metges i infermeres.

El tercer dels seus objectius està directament relacionat amb una altra de les conseqüències que va tenir la Guerra Civil: l'existència, encara setanta anys després, de moltes persones que van desaparèixer sense deixar notícies als seus familiars. En el període final de la guerra, els mecanismes de transmissió de notícies dins de l'exèrcit tenien deficiències notables i sovint no era possible comunicar als pares o les vídues la mort dels soldats; a més, molts dels pacients de l'hospital eren desplaçats de guerra o soldats que havien estat reclutats en parts del territori que ja es trobaven sota domini franquista. És per això que s'ha considerat una obligació ètica ineludible publicar la llista de les persones

que van morir a l'hospital i van ser enterrades a Cambrils; i, també, el de totes les persones que hi van estar vinculades com a treballadors o malalts, conscients que possiblement en alguns casos aquesta és l'última notícia que consta sobre aquesta persona.

Aquesta publicació va comptar amb el suport de la Direcció General de la Memòria Democràtica.

Espais de la Guerra Civil

Alhora, el Museu d'Història de Cambrils i l'Arxiu Municipal de Cambrils treballen en una altra dimensió de la guerra a escala local: la documentació dels espais que durant la guerra van tenir un ús específic, vinculat a les necessitats bèl·liques o a les especials característiques de la vida quotidiana durant aquell període.

Aquesta línia de treball implica, d'una banda, la rehabilitació interior i museïtzació del refugi del carrer de les Creus, per tal d'obrir-lo a la visita pública com a espai del Museu d'Història de Cambrils i, alhora, esdevenir un lloc de referència al Nucli Antic com a testimoni de la Guerra Civil, potenciador de la cultura de la pau i dinamitzador de la zona on és enclavat. Aquest és un projecte en què es treballa des de l'any 2006 i que, alhora, s'inscriu en la Llei de Barris del Nucli Antic de Cambrils.

Alhora, el 2007 es van començar a recollir notícies sobre els espais del terme municipal que havien servit per a l'entrenament militar —Parc Samà, castell de Vilafortuny, diferents xalets del terme—, per a la defensa activa i passiva —nius de metralladores de la costa, llocs de vigilància antiaèria, refugis públics i privats—, com a auxiliars del funcionament de l'exèrcit —taller d'elaboració i neteja de roba militar—, que van servir per acollir els centenars de refugiats arribats a

Cambrils o que van ser escenari de les especials circumstàncies a les quals es van veure sotmesos el desenvolupament del treball i l'obtenció dels aliments —Cooperativa, Pòsit, mercats, forns de pa.

Algunes d'aquestes notícies es van donar a conèixer en el transcurs del cicle *Espais de la Guerra Civil a Cambrils*, organitzat per l'àrea de Cultura la tardor de 2007. L'objectiu era donar a conèixer les diferents realitats que la guerra va tenir a escala local: política, social, bèl·lica, de resistència passiva, de supervivència material, de repressió... I, alhora, vincular-los a indrets que, en la seva major part, formen part del paisatge urbà dels cambrilencs.

Aquests temes van provocar una resposta immediata del públic, en forma d'interès, d'expectativa i d'assistència als actes. Llocs que fins llavors eren desconeguts per a la gran majoria dels cambrilencs, com el refugi del carrer Creus, passaven a tenir un gran interès i esdevenien de visita urgent.

El Cardenal de la Pau

El 2008, la línia de treball sobre la Guerra Civil va continuar amb l'atenció posada en la tasca del cambrilenc Francesc Vidal i Barraquer, el qual, des de la seva posició com a arquebisbe de Tarragona, va treballar activament per la conciliació a través de la seva activitat diplomàtica i pastoral. Les seves gestions i els seus textos a favor de la pau li van valdre un doble exili —de 1936 a 1939 i, després, fins a la seva mort el 1943. Per tot plegat, fa anys va rebre el qualificatiu de Cardenal de la Pau.

El recordatori de la tasca d'aquest cambrilenc era necessari en el context del treball sobre els diferents posicionaments durant la Guerra Civil a escala local.

Un discurs amb compromís ètic

Després de tres anys de treball sobre la guerra, l'Ajuntament de Cambrils manté l'atenció sobre els aspectes que hi estan relacionats. Continua la recerca sobre aspectes com els atacs aeris, els refugiats i exiliats, les víctimes de la guerra o la concentració de soldats de Lleua al Parc Samà.

De ben segur que, en el futur, aquesta línia es concretarà en noves activitats i projectes. Però allò que es considera més rellevant de destacar és el posicionament clar que s'ha adoptat i es vol mantenir. En un tema que pertoca tant a la memòria col·lectiva recent

i a la interpretació de la societat actual, es vol construir un discurs que posa l'atenció, d'una banda, en les víctimes. I, de l'altra, en aquells que es van abocar a alleugerir els sofriments que la guerra portava a tots aquells que tenien al seu voltant. Tot allò que pugui ajudar la comunitat local a copsar els múltiples matisos i vessants amb què es va viure la guerra.

Montserrat Flores Juanpere

Arxivera municipal de Cambrils
arxiu@cambrils.org

Gerard Martí Estrada

Director del Museu d'Història de Cambrils
mhc.cambrils@altanet.org

Preus i salaris antics

Una mirada als preus que, antigament, es feien pagar per les coses sempre ha tingut la capacitat de sorprendre. El juny de 1877 els preus dels productes de consum de primera necessitat (segons les adjudicacions en subhastes per proveir la Casa de Beneficència) semblaven irrisoris: la rova (poc més de 10 kg) de pa valia 4,5 ptes.; la d'arròs, 5,5; la de sucre, 14, i la de sal, 2 (mòlta, i 1,5 sencera). La qüestió dels salaris, no tant com avui, mostrava grans desigualtats. Aquell mateix any, la Casa de Beneficència de Tortosa atorgava, en classe de serventa, una orfeneta a una veïna de la Fatarella. Aquesta s'obligava a mantenir-la i a gratificar-la amb 5 ptes. mensuals. 5 pessetes era poc més que un minso estipendi, era el que feia pagar la Secretaria de Diputació per al tràmit d'expedició certificada d'una cèdula personal (1878). Un treballador de la línia de ferrocarril Tarragona-Montblanc cobrava 200 ptes. anuals, el 1881; això eren 16,6 ptes. cada mes, cosa que ens indica que, per a un treballador poc qualificat, el tràmit del DNI li costava quasi una tercera part del sou... A Diputació, els treballadors estaven més ben pagats. La dècada dels anys setanta del segle XIX un conserge cobrava unes 750 ptes. anuals (62,5 al mes), un escrivent 1.250 (104,1), un oficial de secretaria 1.500 (125), un empleat de comptes 1.750 (145,8), el dipositari i l'oficial primer de secretaria 3.000 (250), i, finalment, el cap de Secretaria en cobrava 5.000 (416,6). Obviem aquí el capítol relatiu als sous dels polítics.

AHDT, Actes, 1876, p. 14-15; 1877, p. 127 i 282; 1878, p. 134-135; 1881, p. 189; 1878, p. 71-72.

Defensa Passiva

Concepte

En l'argot militarista, "Defensa Passiva" aplega tot aquell seguit de mesures interdisciplinàries, preses conjuntament entre civils i militars, per tal de salvar-se el màxim possible dels estralls de potencials agressions massives. L'objectiu és el d'evitar, si es pot, i si no pal·liar, els efectes de les bombes, ja sigui pels bombardejos com per accions terroristes, entenent per efectes de les bombes no únicament els destructius produïts per l'explosió, sinó també els escampadors de gasos mortífers o els efectes nuclears.

"La Defensa Passiva, sistema de resposta davant dels atacs aeris, conegué doncs un desenvolupament paral·lel al que va experimentar l'Arma d'Aviació durant la II Guerra Mundial. En tots els països afectats per la possibilitat de sofrir bombardejos enemics, principalment la Gran Bretanya, França, Holanda, Bèlgica, Grècia, Iugoslàvia, la Unió Soviètica i Alemanya, s'establiren mecanismes i estructures de defensa per protegir les poblacions, els edificis, les fàbriques o els llocs de valor estratègic. La Defensa Passiva tenia com a missió instruir la població en les tècniques necessàries de protecció antiaèria, crear un sistema d'alerta que previngués amb temps suficient els atacs enemics, garantint la seguretat de la població durant els bombardejos, protegir els edificis i béns de valor i pal·liar els efectes dels atacs, apagant els incendis, procurant assistència mèdica, etc."

[<http://www.artehistoria.jcyl.es/batallas/fichas/1224.htm>].

Tot aquest ventall de danyoses possibilitats planen sobre les poblacions quan l'estat de guerra està decla-

rat; també, en molt menor mesura, quan existeix guerra freda. El risc a un bombardeig o a atacs gasífers o nuclears sobre població civil és un fenomen que arrenca de l'anterior centúria, i que es va encetar amb el desenvolupament militar de l'arma d'aviació. Al conèixer els terribles efectes que podia produir un bombardeig aeri, d'ençà dels primers anys de la Guerra Civil espanyola, les autoritats governatives van prendre consciència del perill. Els gasos ja s'havien fet servir per massacrar població marroquina (suposadament rebel) el 1921, després de la desfeta d'Annual, i el temor a un atac nuclear va prendre forma d'ençà de 1945, quan els americans van liquidar el conflicte mundial amb una de les més grans salvatjades mai comeses per l'home, primer a Hiroshima i tot seguit a Nagasaki. La guerra freda existent entre els països aliats vencedors i el règim del general Franco va fer témer el pitjor.

La Defensa Passiva no es va limitar a una política d'abast nacional, sinó que va requerir un esforç estratègic a cada localitat, un esforç històric plasmat en la nostra més recent historiografia (VILLARROYA [1981]; GONZÁLEZ HUIX [1990] 189-212; PIQUÉ [1996] 584-600), mostra evident que el fenomen va tenir unes repercussions socials i culturals innegables, tant a Catalunya com a Espanya (COBO [1990]; TORRES [1996]).

El fons documental

La majoria d'aquests treballs publicats s'han basat en els llibres, opuscles i fullets editats per tal d'instruir i alertar la població; també en fons documentals esparsos en arxius municipals. La Diputació de Tarragona

custodia en el seu Arxiu Històric un dels fons més complets des d'un punt de vista integral, ja que no es limita a les mesures d'alerta i protecció d'una població, sinó que els documents estan clarament orientats a la coordinació de la defensa passiva de totes les poblacions de la demarcació provincial.

Efectivament, els diferents expedients que integren la capsa no ofereixen marge al dubte. En un primer, "Defensa Passiva", apareix la instrucció per a la formació de la Defensa Passiva a la demarcació provincial, estructurada en deu ponències: Organització (constitució, reclutament, instrucció i propaganda), Evacuació i Dispersió de la població civil, Transmissions i enllaços, Alarma, Enfosquiment, Refugis, Incendis, Socors, Albergs i Defensa Química. Aquestes ponències les constituïen mitja dotzena de càrrecs, alcaldes, secretaris generals, enginyers del municipi, comandaments de la Marina, directius de la companyia Telefònica, dels cossos nacionals de Policia, de Sanitat, Bombers i la Creu Roja. Segueixen una mena d'instruccions que cal seguir en cas d'evacuació, on es donen explicacions tècniques, es ponderen consideracions, es defineixen actuacions i es classifiquen els subjectes actius (personal oficial i col·laborador) i passius (població civil, refugiats, gent exposada, víctimes potencials). El mateix expedient inclou diverses memòries periòdiques que donaven compte del seguiment que feia el Govern central. N'hi ha una de juny de 1946, una circular de difusió de plans i apèndixs anuals de setembre de 1949 i una altra memòria de març de 1952, a més d'oficis relatius a actualitzacions anuals el 1956 i el 1957. La memòria de 1952 inclou un Pla d'Evacuació i Dispersió "que previo detenido estudio y con arreglo a las instrucciones emanadas de la Jefatura nacional de Defensa Pasiva ha sido confeccionado así como los estados y cuadros numéricos anexos...".

L'expedient amb l'enunciat "Plan de Evacuación y Dispersión" (1953) establia una ponència que inte-

grada per un cap (Enrique Guasch Giménez, president de la Diputació) i quatre vocals (Enric Olivé Martínez —alcalde—, Antonio Luis Anchorena —enginyer d'Obres Públiques—, Manuel Pasquin Daban —comandant de Marina— i Fernando Martín Rueda —cap provincial de Sanitat—). Vers 1960 les ponències d'"Evacuación y Dispersión" i "Albergue" es van fusionar en una de sola, "Evacuación y Albergue", integrada per l'alcalde de Tarragona, l'enginyer en cap d'Obres Públiques, el comandant militar de Marina i els caps provincials de FET y de las JONS i de Sanitat. S'hi inclou igualment una memòria per a una "evacuación perfecta en caso de agresión aérea, por ser esta hoy en día el arma más temida y terrible, teniendo en cuenta la perfección y alcance que ha llegado a obtener en la última contienda" (13 pàgines). Altres documents d'aquest expedient es dediquen a la classificació de la població civil, a fi de conèixer el nombre de població útil en cas d'abandonament, i una relació dels objectius potencials de l'enemic (indústries, seus d'organismes oficials, vies fèrries, nusos de comunicació, ports i aeroports), de les principals poblacions: Alcover, Amposta, Flix, Gandesa, Montblanc, Móra d'Ebre, Reus, Sant Carles de la Ràpita, Santa Coloma de Queralt, Tarragona, Tortosa i Valls. L'informe es complementa amb un inventari d'establiments benèfics i sanitaris, els itineraris d'evacuació, quadres poblacionals, relació de localitats potencialment receptores de refugiats, etcètera.

Aquest aspecte semblava ser bastant prioritari dins del conjunt de mesures de defensa passiva. Un dossier intern classificava les poblacions de la província d'acord amb el seu nombre d'habitants (a Tarragona se n'hi atribuïen 38.841, a Reus, 35.950, a Tortosa, 45.672, etcètera): població de fet (356.811), població costanera (47.546), població "inerte de evacuación forzosa" (un terç del total), població "no activa para la que no existe protección que podrá circunstancial-

mente ser evacuada" (una cinquena part), i "Resto de la población activa y no activa que deberán tener protección" (dues terceres parts). L'apèndix de 1956 definia prou bé la població inert: "Se entiende por población inerte, todas aquellas personas que no tienen ninguna misión que cumplir en la ciudad en tiempo de guerra, o sea aquellos que no pueden trabajar para el Estado, Provincia, Municipio, Organismos autónomos, por cuenta propia o empresas particulares. En esta población inerte, hay que contar especialmente, ancianos, mujeres y niños". Afegia que "No se permitirá bajo ningún concepto, que abandone la capital ninguna persona que no pertenezca a la población inerte", tot especificant que no constituïen població inerta els familiars, ni el servei domèstic, ni tampoc el clergat ni les comunitats religioses. Tornant al dossier intern, allí també s'especifiquen les zones de seguretat (municipis de cada zona, capacitat de recepció de refugiats), instruccions d'execució d'una evacuació eventual, definició de zones de seguretat (distàncies, municipis receptors, itineraris, comandaments, mitjans de protecció), i la designació d'albergs provisionals. A Tarragona, per exemple, aquests albergs eren els edificis de les Carmelites, el Seminari Menor, l'Asil de Germanetes dels Pobres, la Ciutat Residencial i la Universitat Laboral. Vers 1960 consta una nova proposta del Pla d'Evacuació. En els annexos s'indica la "Relación de poblaciones a Evacuar": Alcover, Amposta, Flix, Gandesa, Montblanc, Móra d'Ebre, Móra la Nova, Reus, Sant Carles de la Ràpita, Santa Coloma de Queralt, Tarragona, Tortosa, Valls i el Vendrell, un total de 123.980 persones, de les quals se n'evacuarien 32.820. L'informe avança una sèrie de curioses estimacions. Comptava que 17.960 ja haurien exercit el seu dret d'evacuació voluntària, que se n'haurien quedat unes 54.990, i que es podrien mobilitzar en tasques de suport unes 18.210. L'annex 2 era una "Relación de poblaciones cuya evacuación no se considera necesaria"; eren 149 localitats i sumaven 126.257 habitants. L'annex 3 es compon d'un "Cuadro

detallado y numérico de distribución de contingentes de poblaciones evacuadas a poblaciones receptoras", etcètera.

Un altre dossier incidia en el personal oficial que s'hauria de mobilitzar en cas d'agressió aèria, i incloïa, entre d'altres, una relació de 26 de juliol de 1950 del personal tècnic de la Diputació (amb noms, cognoms, càrrecs i adreces).

La memòria d'abril de 1944 redactada pel president de la Diputació, com a cap de la ponència d'Evacuació, té 27 pàgines i constitueix un document força significatiu. S'enceta amb unes consideracions sobre quina població cal evacuar primer pel risc d'estar assentada prop d'objectius militars (port, estació de ferrocarril, carreteres). Analitza la situació d'aquest sector poblacional, els recursos agrícoles disponibles, l'estat de la xarxa de comunicació, i la situació de ponts, edificis habitats, fàbriques, centrals elèctriques, indústries, albergs i hospitals. La població d'evacuació no necessària era la dels termes de l'Albiol, l'Ametlla, Bellmunt, Calafell, Capçanes, Corbera d'Ebre, la Febró, Marçà, la Riba, Roquetes, Sant Vicenç de Calders, Vilaverd i Vimodí. El compendi documental traça distàncies, calcula indicadors de temps per efectuar les evacuacions i fa una valoració dels mitjans de transport a l'abast.

Un altre expedient, titulat "Evacuación de Organismos Oficiales", de 6 pàgines, dona instruccions per evacuar 2.500 funcionaris integrants de les plantilles del Govern Civil, la Diputació, la Delegació d'Hisenda, l'Audiència Provincial, Magistratura del Treball, Delegació del Treball, *Jefatura de Montes*, Banc d'Espanya i *Jefatura de Obras Públicas*. S'havien de condicionar hotels i "edificios contiguos a los Monasterios de Santa María de Poblet y de Santes Creus", preveure els mitjans de transport i designar punts de comandament (Mas de Mallol, dalt de l'Oliva).

Consten soltes algunes fitxes datades a 6 de maig de 1950 de la *Junta de Defensa Pasiva Nacional*, amb les quals aquest organisme pretenia estar informat de l'estat, la situació i els recursos de cada província. La fitxa incloïa ítems perquè hi constessin els integrants de cada ponència o comissió, el nombre de personal mobilitzable, la situació de la xarxa elèctrica, els refugis, els recursos contra incendis, l'estat de les aigües (pous, dipòsits, pressió de sortida, capacitat cúbica), les disposicions de control de dipòsits de material combustible, la disponibilitat dels serveis sanitaris (metges, practicants, infermeres, llocs de socors) i les comunicacions (carreteres, ferrocarrils, telègrafs).

L'apèndix anual de 1956 inclou una magnífica descripció urbana i poblacional de la ciutat de Tarragona. La població era de 41.000 habitants, "más que menos y su extensión territorial se ha duplicado a partir del año 1936 en que estalló la guerra de liberación nacional". El text continua:

"Las construcciones que la constituyen alcanzan por poniente, el barrio de Torreforta situado a unos 2.500 metros y también las edificaciones de la Universidad Laboral a una distancia parecida. Entre estos dos grupos de casas y Tarragona a partir del Río Francolí hay infinidad de casas de campo y otras edificaciones dedicadas a industrias y casa de labradores. También se encuentran en este trozo de campo, algunas fincas de recreo. Por la parte de levante, la población [sic] alcanza hasta Tamarit y el pueblo de Ferrán hoy incorporados ambos a Tarragona; entre ellos y la Capital, se encuentra el Sanatorio de la Sabinosa, el caserío de Molnas, la Vileta de Mar e infinidad da [sic] casas de campo muchas de ellas habitadas permanentemente. En la actualidad se estran [sic] construyendo a unos dos kilómetros y medio unas residencias de veranos para obreros que también contribuyen a engrandecer la capital. Por el Norte de

Tarragona solamente existen casas de campo pero ninguna agrupación de edificios si se exceptúa la montaña del Olivo donde hay bastantes casas de campo que constituyen una barriada. En el perímetro que comprende lo que llamaremos casco urbano de la población, habremos de contar para efectos de evacuación por lo menos unas 20.000 personas que formarán la población inerte".

A més dels dossiers documentals, també consten diverses publicacions sobre el tema, opuscles i números solts de publicacions seriades, editades per algun organisme proper o per la mateixa *Junta de Defensa Pasiva: Fase. Defensa contra armas especiales* (Madrid: Impr. Hidalgo, [1958], de 24 pàgines); *Fase. Socorro Sanitario* (Madrid: Impr. Hidalgo, [1958], de 12 pàgines); *Nomenclator de las ciudades, villas, lugares, aldeas y demás entidades de población de España, formado por el Instituto Nacional de Estadística con referencia al 31 de Diciembre de 1950. Provincia de Tarragona* (Madrid: Sucesores de Rivadeneyra, [1950], de 44 pàgines); *Servicio de Evacuación, dispersión y albergue. Instrucción núm. 4* (Madrid: Hidalgo, Impr. Militar, [d.1960], de 20 pàgines); *Boletín de Información. Jefatura Nacional de Defensa Pasiva* (Madrid, 123, abril de 1959, de 40 pàgines), etcètera.

L'aparell gràfic també és considerable. Consten fins a cinc plànols. Un és de carreteres de l'Estat, vies provincials i camins veïnals (35 x 36 cm); un altre, de distribució de les zones de seguretat i d'evacuació, i de les poblacions pertanyents a cada zona (68 x 68 cm); un tercer assenyalava a la demarcació provincial les zones de perill, de dispersió i d'evacuació permanent (73 x 84 cm); un altre indica amb fletxes el nombre i destí de les evacuacions de les principals poblacions a les localitats receptores (67 x 67 cm), i l'últim indica franges de perill, de dispersió quotidiana, d'evacuació permanent, de seguretat sanitària i punts de comandament (74 x 84 cm). També hi ha un enorme

cartell (70 x 38 cm), indatat, que mostra una sèrie de taules indicatives sota l'enunciat d'"Instrucciones esquemáticas para la prestación de primeros auxilios", de la *Junta de Defensa Pasiva*. Aquesta peça documental va ser restaurada en el seu dia, ja que es troba en força mal estat (la part inferior està esquinçada), i actualment consta penjat a la paret de l'Arxiu Històric, rere un portaretrats protector.

Bibliografia

- ARTEHISTORIA - Ficha Defensa Pasiva [En línia] <www.artehistoria.jcyl.es/batallas/fichas/1224.htm>; *Instruccions a seguir en cas de bombardeig*. [Barcelona]: Generalitat de Catalunya. Departament de Defensa, Consell de Sanitat de Guerra, secció de Defensa Passiva de la població civil, [1936-1939] (cartell de 55 x 39 cm); *Protegeos! Consejos a la población civil contra los ataques por bombardeo*. Barcelona: Editorial marxista, [1936?], 16 p.; *Defensa pasiva antiaérea. Refugios. Instrucciones elementales para la protección contra los ataques aéreos con bombas explosivas e incendiarias*. Barcelona: Ajuntament, 1937?, 71 p.; ESQUERRA, R. *Gases tóxicos. Sistemas, acción sobre el organismo y atenciones de urgencia*. Barcelona: Junta de Defensa Pasiva de Cataluña. Instituto de Defensa Pasiva, 1937, 14 f.; PALAUDARIES, F. *Medios de protección individual y colectiva*. Barcelona: Junta de Defensa Pasiva de Cataluña. Instituto de Defensa Pasiva, 1937, 21 f.; TORRENS-IBERN, Joaquín. *Bombas y obuses explosivos, idem incendiarias, idem con gases, variedades*. Barcelona: Junta de Defensa Pasiva de Cataluña. Instituto de Defensa Pasiva, 1937, 21 f.; TURET, José. *Gases lacrimógenos. Propiedades físicas y químicas*. Barcelona: Junta de Defensa Pasiva de Cataluña. Instituto de Defensa Pasiva. Cursillo Z, 1937, 26 f.; REITG PUIG, Luis G. *Respiración artificial y oxigenoterapia. Material sanitario de botiquín de urgencia y anti-gas. Conferencia pronunciada en el Instituto Catalán de Defensa Pasiva*. Barcelona, Febrero 1938. [Barcelona]: Junta de Defensa Pasiva de Cataluña. Secretaría de Sanidad y Servicios "Z", [1938?], 31 p.; CRESPO GRANJA, Jesús. *La defensa pasiva*. Madrid: [Edic. Ejército] Diana, 1942, 299 p.; VALERO CARRERAS, Luis. *Cartilla popular de defensa pasiva*. [Madrid]: Hidalgo Impr. Militar, 1942, 64 p.; VILLARROYA FONT, Joan. *Els bombardeigs de Barcelona durant la Guerra Civil, 1936-1939*. Barcelona: Abadia de Montserrat, 1981 (Biblioteca Serra d'Or; 33); COBO ROMERO, Francisco. "La Junta Provincial de Defensa Pasiva contra aeronaves de Jaén (1937-1939)", en: GÓMEZ OLIVER, Miguel Carlos i Octavio RUÍZ-MANJÓN CABEZA (coord.). *Los nuevos historiadores ante la Guerra Civil española*. Granada: Diputación Provincial, 1990, i, 85-106; GONZÁLEZ HUIX, Francisco J. *El asedio aéreo de Tarragona. 1937-1939*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV. Diputació, 1990, 228 p.; PIQUÉ I PADRÓ, Jordi. *La crisi de la reraguarda. Revolució i guerra civil a Tarragona (1936-1939)*. Barcelona: Abadia de Montserrat, 1996 (Biblioteca Abat Oliba; 193), 697 p.; TORRES CABRERIZO, José Manuel. "Estudio de la junta local de defensa pasiva en la comunidad de Calatayud". *Anales. Anuario del centro de la UNED de Calatayud*, núm. 4, 2 (1996) 51-66.

La història de la fotografia, en un curset a l'ACBE

El passat 24 d'octubre de 2009, de 10 a 18 h, es desenvolupà a la seu de l'Arxiu Comarcal del Baix Ebre el curset "*Els antecedents històrics de la fotografia, i els documents fotogràfics als centres de documentació*", organitzat per la Subdirecció General d'Arxius i Gestió Documental, i l'Arxiu Comarcal amfitrió.

L'obra fotogràfica de Canadell, en una exposició a Alcover

El 13 de novembre s'inaugurava al Museu Municipal d'Alcover l'exposició "*Valentí Canadell, fotògraf. Retrospectiva en blanc i negre*", mostra que organitza la Fundació Caixa de Tarragona i l'Arxiu Històric, i que es pogué visitar fins al 18 de desembre.

Activitat a l'Arxiu Municipal de Cambrils sobre els refugiats de la Guerra Civil

Dijous 12 de novembre de 2009, a les 20 h, la sala d'actes del Centre Cultural de Cambrils va ser escenari de la conferència "*Els refugiats a Catalunya durant la guerra civil*", que va anar a càrrec de Joan Serrallonga Urquidi, catedràtic d'Història Contemporània de la UAB.

L'acte va ser organitzat conjuntament entre l'Arxiu Municipal i la D. G. de Memòria Democràtica del Departament d'Interior, Relacions Institucionals i Participació de la Generalitat de Catalunya.

Aquesta taula rodona forma part del cicle *Exiliats i desplaçats: víctimes de la guerra civil*.

Curset d'Heràldica al Museu-Arxiu de Montblanc i Comarca

El dissabte 12 de desembre de 2009 tingué lloc una jornada intensiva de curset al Museu-Arxiu de Montblanc i Comarca. De la mà del veterà Josep Porter Moix, fundador de l'Associació Catalana de Vexil·lologia (1983), integrada a la Societat Catalana de Genealogia, el Museu-Arxiu montblanquí fou escenari d'un curset sobre *heràldica i banderes municipals* que començà a les 10 del matí i finalitzà a mitja tarda. Es va tractar d'un taller adreçat especialment a membres de consistoris municipals que va pretendre apropar la ciència heràldica i el seu ús i reglamentació en l'àmbit municipal.

Conferència organitzada per l'Arxiu Comarcal del Baix Penedès

El dia 20 de novembre de 2009, a les 19 h, l'historiador Joaquim Aloy Bosch pronuncià la conferència "*Els mestres de la Generalitat republicana*", al Centre Cívic del Vendrell, organitzada per l'Arxiu Comarcal del Baix Penedès, l'Ajuntament vendrellenc i el Consell Comarcal. La conferència es va centrar en la figura del pedagog local Pere Aloy Anell, i va comptar amb la participació del mestre Àngel Díaz i del periodista Josep Huguet.

Exposició a l'Arxiu Comarcal de la Ribera d'Ebre sobre la Guerra del Francès

Del 10 de desembre de 2009 al 29 de gener de 2010, romangué oberta al públic l'exposició "*La Guerra del Francès a les Terres de l'Ebre*", activitat amb la qual l'Arxiu se suma a la commemoració del bicentenari d'aquell episodi a Catalunya. Van intervenir en la seva organització, a més de l'ACRE, l'Arxiu Comarcal del Baix Ebre i l'Institut Ramon Muntaner.

Nou conveni de l'AHAT per digitalitzar els fons de Cambrils

Ahir va tenir lloc al despatx de l'arquebisbe de Tarragona la signatura del conveni de col·laboració entre l'Ajuntament de Cambrils i l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona (AHAT) per a la digitalització dels fons documentals de les parròquies de Santa Maria de Cambrils, Sant Pere Apòstol i Santa Maria de Vilafortuny, dipositat a l'AHAT. Van signar el conveni el Sr. Robert Benaiges i Cervera, alcalde de Cambrils, i Mons. Jaume Pujol i Balcells, arquebisbe metropolità de Tarragona i primat. Al senzill acte també hi van ser presents la Sra. Montserrat Flores Joanpere, arxivera municipal de Cambrils, el Sr. Gerard Martí Estrada, director del Museu d'Història de Cambrils, Mn. Manuel Fuentes i Gasó, director de l'AHAT, i el Sr. Joan Quijada Bosch, tècnic de l'AHAT. El conveni, que té una vigència de cinc anys, permetrà la digitalització dels esmentats fons parroquials amb documentació des del segle XV fins al XX. Un cop acabat el procés de catalogació i digitalització la documentació es posarà a l'abast dels investigadors a través del web de l'AHAT.

L'Arxiu Comarcal del Priorat presenta llibres

Prop de la festivitat de Sant Jordi, l'Arxiu Comarcal del Priorat va organitzar l'acte a través del qual es presen-

tà el llibre de Pau Bunyegas *La Comèdia de Falset*. Fou el 9 d'abril, a les 20 h. L'acte tingué lloc a la Biblioteca Pública Salvador Estrem Fa, i va col·laborar en l'organització l'Ajuntament falsetès.

Dies després, el 17 d'abril, a les 19.30 h, li tocava el torn a *Rayos y Truenos*, obra de Joaquim Blanch. La presentació va anar a càrrec de Salvador Palomar i Pere Audi, i tingué lloc a la seu del mateix Arxiu Comarcal del Priorat.

El ciclisme a la Ribera d'Ebre

L'Arxiu Comarcal de la Ribera d'Ebre acollí l'exposició "*25 anys de ciclisme a la comarca*", del 16 al 30 d'abril de 2010. El dia de la inauguració es presentà el llibre del mateix enunciat, editat per la Penya Ciclista Ribera d'Ebre. L'acte va ser coorganitzat juntament amb el Consell Comarcal de la Ribera d'Ebre i l'Ajuntament de Benissanet.

El fons del Gremi de Marejants de Tarragona ingressa a l'Arxiu del Port

El dimecres 11 d'agost de 2010 el president de l'Autoritat Portuària de Tarragona, Josep Anton Burgasé, i el president del Gremi de Marejants, Josep Maria Guinovart, han signat el conveni de cessió de la *documentació històrica del Gremi de Marejants - Societat Marítima Protectora de Tarragona* a l'Arxiu del Port de Tarragona.

Es tracta d'un fons històric que conté la documentació generada per la Societat Marítima i Protectora de Tarragona, entitat nascuda el 1873, encara que les seves arrels cal cercar-les en època medieval quan es creà el Gremi de Marejants, de la mateixa manera que altres associacions professionals d'aquest tipus, per protegir i defensar els interessos dels seus agremiats, i també per desenvolupar una valuosa tasca assistencial i social. El fons del Gremi de Marejants conté, per exemple, els llibres d'actes de l'entitat de 1885 a 1962,

inventaris, reglaments de la Societat Marítima i Protectora, llistes de socis o butlletins i memòries de la mutualitat. En total es tracta de 14 caixes d'arxiu que en els propers mesos seran inventariades pel personal tècnic de l'Arxiu del Port i, posteriorment, es posaran a disposició d'aquelles persones interessades en la trajectòria d'aquesta entitat emblemàtica a Tarragona.

Presentació de llibre a l'Arxiu Comarcal del Priorat

El passat dia 30 d'octubre, a les 19 h, la sala del Casal del Lloar fou l'escenari on es va desenvolupar la presentació del llibre *Emigrants i altres rels al poble Lloarenc*, a càrrec d'Albert Manent i Segimón i Albert Vallvé. L'acte va estar organitzat per l'Arxiu Comarcal del Priorat i l'Ajuntament del Lloar.

Exposició de l'Arxiu Municipal de Vilallonga del Camp

L'11 de novembre passat, a les 20 h, s'inaugurava l'exposició "*Obrim l'Arxiu*", a la sala d'exposicions de l'equipament cultural Cal Roso. L'activitat va ser organitzada per l'Ajuntament i l'Arxiu Municipals de Vilallonga del Camp, i patrocinada per la Diputació de Tarragona i l'empresa REPSOL.

Presentacions de llibres als arxius

L'Arxiu Comarcal de la Ribera d'Ebre va ser l'escenari, divendres 19 de novembre a les 19.30 h, de la presentació del volum V de la *Història de les Terres de l'Ebre*. L'acte anà a càrrec d'Ismael Piñas Forcadell, president de la Fundació Ilercavònia Futur -editora de l'obra conjuntament amb la Universitat Rovira i Virgili- i d'Enric Querol, doctor en filologia hispànica, i comptà amb la

presència de Bernat Pellisa i Sabaté, president del Consell Comarcal de la Ribera d'Ebre, Albert Pujol i Marquès, president del Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre, i Gerard Mercadé Pié, director de l'Arxiu Comarcal de la Ribera d'Ebre, tots ells membres del Consell Promotor de l'obra. Dissabte 27 de novembre, l'Arxiu Comarcal de la Conca de Barberà coorganitzà la presentació del llibre *La guerra del Francès 1808-1814 a la Conca de Barberà*, compendi que aplega el contingut del cicle de conferències que entre 2008-2009 van impartir: Josep M. Grau, Manel Güell, Francesc Murillo, Josep M. Porta i Gabriel Cendrós. L'acte tingué lloc al saló del Museu Arxiu de Montblanc i Comarca i estigué coorganitzat pel Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, l'entitat editora.

La premsa de les Terres de l'Ebre, on-line

Divendres 17 de desembre, a les 19.30 hores, a l'Arxiu Comarcal de la Ribera d'Ebre (ACRE) (c. d'Antoni Gaudí, 23) de Móra d'Ebre, es dugué a terme l'acte de presentació del portal *XAC_premsa*, a través del qual es poden consultar diverses capçaleres de premsa de la Ribera d'Ebre digitalitzades.

El projecte s'ha desenvolupat gràcies a la concessió de dos plans d'ocupació al Consell Comarcal de la Ribera d'Ebre, la coordinació tècnica dels quals ha desenvolupat l'ACRE, i permet la consulta de "La Riuada" de Móra d'Ebre (1927-1930), el periòdic "Tivissa" (1929-1931), el "Boletín de Acción Católica" de Tivissa (1913-1917), el periòdic "La Ribera" de Móra d'Ebre (1932-1934), la "Antorcha" de Flix (1959-1973) i "El Llamp de Gandesa" (1921-1936) a la Xarxa. L'acte conclougué amb una xerrada del catedràtic d'història contemporània de la Universitat Rovira i Virgili Josep Sánchez Cervelló, que pronuncià la conferència "La premsa de preguerra la Ribera d'Ebre".

Recensions

DD. AA. *Sanitat i vida (I). Notes esparses sobre la sanitat montblanquina i comarcal (segles XVI-XX)*. Montblanc: Museu-Arxiu, 2009 (Gàrgola; 3), 150 p.

Al llarg de 150 pàgines, sis autors, entre els quals sobresurten els arxivers i historiadors, però també els metges i farmacèutics, tracten diversos temes vinculats amb el desenvolupament de la pràctica mèdica. Joan Quijada Bosch descriu la important i encara poc investigada documentació existent a Tarragona (Arxiu Històric Arxidiocesà) de l'hospital de Montblanc (segles XVII-XX), entre la qual destaquen la comptabilitat, els inventaris, els plets judicials, la correspondència, els reglaments, les receptes d'apotecaris i altres. Josep M. Porta Balanyà biografava el montblanquí Rafael Folch i Andreu (nat a la Vila Ducal l'any 1881 i mort a Madrid el 1960); el Dr. Folch es llicencià a Barcelona el 1903, i el 1904 es doctorà a Madrid; primer exercí de professor a la Facultat de Farmàcia de la Ciutat Comtal i posteriorment marxà a la capital de l'Estat, on el 1915 guanyà la càtedra d'Història de la Farmàcia. Segueix el llibre amb diversos fragments d'un dietari del Dr. Ferran Sancho i Fonoll (nat a Barcelona el 1911) de l'any 1970 que mostra les reflexions de l'exercici professional a Montblanc durant el tardofranquisme i els problemes de la Seguretat Social. Maria Sánchez Real exposa un conflicte de metges a Montblanc a causa del preu de les conductes o iguals durant la dècada dels anys vint, que repercutí sobre les farmàcies locals. Finalment, cal esmentar dues aportacions extretes de dades d'arxiu, de Roser Puig

Tàrrrech i de Josep M. Grau Pujol, sobre les notícies de conquencs en institucions sanitàries benèfiques de Reus i Valls, respectivament.

[JOSEP M. GRAU I PUJOL]

PALOU MIQUEL, Hug (a c.d.). *Els libri notularum de Santa Coloma de Queralt (1240-1262)*. II. Barcelona: Fundació Noguera, 2009 (*Acta Notariorum Cataloniae*; 17), 888 p.

Estudi i transcripció de dos fragments de llibres de nòtules de la notaria de Santa Coloma de Queralt de la primera meitat del segle XIII (1240-1250 i 1259-1262) conservats a l'Arxiu Municipal d'Arenys de Mar, conegut també amb el nom de Fidel Fita, d'on el curador i historiador és director.

En la primera part Hug Palou, deixeble de Josep M. Pons Guri, estudia àmpliament els documents en tots els vessants possibles, sigui en la paleografia, la datació, la tipologia documental o la diplomàtica, comparant-los amb altres registres similars de la resta de Catalunya, amb un complet i extens aparell bibliogràfic. Fins i tot es detura a comentar les vicissituds dels fons notarial, parroquial i senyorial de la vila comtal durant els anys 1936-1940, cosa que explica la dispersió i en part pèrdua dels documents, no només traslladats a diferents arxius de Barcelona (ACA, AHPB, BC) sinó també de Tarragona (AHT) i finalment de Montblanc.

Aquests dos manuscrits, objecte d'una profunda anàlisi, ja foren coneguts i estudiats pel prevere colomí Mn. Joan Segura i serviren per a les fitxes lexicogràfiques que durant els anys 1901-1909 envià a Mn. Antoni M. Alcover per a la formació del seu *Diccionari català-valencià-balear*. Hom hi comptabilitza 782 referències documentals de l'arxiu parroquial de Santa Coloma, dels quals prop d'un centenar són del segle XIII. La segona part és la transcripció de 789 documents, tot un monument escrit de la història medieval de Santa Coloma i per extensió de la Baixa Segarra. A més a més, és una excel·lent aportació a la història de la notaria colomina tant de l'època medieval com moderna.

[JOSEP M. GRAU I PUJOL]

ARAGAY, Ignasi. "Involució als arxius militars". *Avui* (dimecres, 9 de juny de 2010) 35.

L'autor es lamenta de l'opacitat als centres documentals dependents del Ministeri de Defensa, arran de la llei de la memòria (2007) i la polèmica per l'obertura de fosses de la Guerra Civil. Assegura que alguns historiadors catalans van veure l'accés a la documentació severament restringit, sobretot a l'Arxiu General d'Àvila, a més de patir tota mena de traves, no únicament legals, sinó també tècniques, ja que manquen instruments de descripció i recursos. Els historiadors catalans no han estat els únics a veure's perjudicats per aquesta política restrictiva i antidemòcrata: també ho han estat magistrats i investigadors d'Andalusia i Galícia, aquests últims amb l'afany d'inventariar tots els noms dels represaliats durant la dictadura, projecte que han vist boicotejat en els arxius militars._

La fiscalitat de carreteres

A l'igual que passa avui, l'Administració ingressa un tant per cent provinent de les multes imposades pels agents i altres autoritats pertinents. Les multes de trànsit en són l'exemple més clar. D'aquestes, ja se'n posaven el juny de 1876, quan els pressupostos de Diputació consignaven 150.- pta. provinents de la tercera part de les multes "*por infracción del reglamento de carreteras*". Recordem que molts dels vials que creuaven el territori eren de titularitat provincial.

AHDT, Actes, i BOPT, núm. 188.

ANC. Butlletí de l'Arxiu Nacional de Catalunya. Núm. 23 (abril de 2009):

Editorial: "Francesc Macià i Llussà. Als 150 anys del naixement del primer president de la Generalitat restaurada". Temes: M. BOIX. "Josep Manyé i Vendrell, *Jorge Marín*, escriptor i periodista (Barcelona, 1948-2000)"; M. TORRAS. "La desaparició d'aliments i d'altres productes als transports militars de mercaderies durant la postguerra". Noticiari: L. SAURA. "El tractament arxivístic del fons Mutua de Propietarios"; L. MARTÍNEZ PRADO. "El fons d'imatges Eugeni d'Ors consultable per Internet"; L. SAURA. "La correspondència en temps de guerra del fons Josep Maria Riera i Milà"; M. P. REVERTÉ. "L'Arxiu Nacional de Catalunya ha publicat el tercer volum de la col·lecció 'Fem parlar les Fonts': observació i anàlisi de fonts fotogràfiques"; S. PENELO. "La catalogació del fons bibliogràfic de l'arxiu Josep Moragas i Barret"; M. A. BERENQUER. "El fons del Centre de la Propietat Intel·lectual ja es pot consultar en línia"; A. DURAN. "El Fotodisc, disc sonor de paper: un invent presentat l'any 1938 al Laboratori General d'Assaig i Investigacions". Publicacions. Ingressos. Agenda. **Núm. 24 (octubre de 2009):** Editorial: "L'Arxiu Nacional de Catalunya acull el CERES, CESIRE d'Humanitats, Ciències Socials i Filosofia, creat pel Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya". Temes: G. URIZAR. "Fonts per a l'estudi de les relacions entre Xile i Catalunya (1931-1960). Què hi podem trobar en els fons xilens?"; M. PÉREZ LATRE. "El fons documental de Joan Alavedra a l'ANC"; I. GÓMEZ RODRÍGUEZ. "Línies d'actuació en projectes de digitalització de documentació textual i gràfica de l'Arxiu Nacional de Catalunya". Noticiari: P. FRAGO. "El fons llinatge Foxà, un pas més del projecte de reconstrucció de l'arxiu de la baronia d'Eramprunyà"; M. PÉREZ LATRE. "El fons José Solano Latorre, contribució a l'estudi de la Catalunya franquista"; M. PÉREZ LATRE. "L'original del *testament polític i espiritual* de Ferran Valls i Taberner (1942)"; M. P. REVERTÉ. "La depuració dels funcionaris en el règim franquista"; M. UTGÉS. "El fons *Govern d'Euskadi a Catalunya (bascos a Catalunya)*, accessible des del lloc web de l'ANC"; L. SAURA. "Neix www.gabrielcasas.cat"; M. BO. "La catalogació del fons bibliogràfic i hemerogràfic Compañía General de Tabacos de Filipinas". Ingressos. Publicacions.

Arxius. Butlletí de la Subdirecció General d'Arxius. Núm. 57 (tardor 2009): Editorial: "Trobades nacionals i internacionals d'arxivística a

Catalunya". Qüestions de treball: M. CARMONA. "Els nous conceptes d'oficina i els arxius. El sistema d'arxius del Departament de Treball"; A. CASTAN, C. PETIT i M. UTGÉS. "El nou cercador web de l'Arxiu Nacional de Catalunya". Noticiari. Rerefons: P. PUIG. "Actuacions de la Secció d'Arxius Notarials de l'ICA (ICA/SAN) al Congrés Internacional de Kuala Lumpur (juliol de 2008) i a Brussel·les (maig de 2009)"; E. COBO. "XAC_PREMSA: una eina de difusió de la premsa digitalitzada de la Xarxa d'Arxius Comarcals"; A. VILLARÓ. "Memòries d'un arxivador de secà". Bibliografia.

L'Arxiu t'informa. Butlletí de l'Arxiu Municipal de Cambrils, [www.cambrils.org], núm. 21 (març de 2010): "L'àlbum de fotografies de la família Dolsa"; A. VALLVERDÚ. "Presència de grallers a les festes majors de Cambrils entre 1939 i 1954 (II)"; "Arxiu, el 2009".

SAMrevista. Servei d'Assistència Municipal, Diputació de Tarragona, núm. 32 (desembre de 2009): Q. NIN. "Editorial". Tema central: "Acord de la Diputació i el Departament de Governació de la Generalitat per l'impuls del Fons Feder". Ajudes: "El PEIM es converteix en la millor eina d'ajut al món local davant la crisi". Normativa: "Stop al soroll!". Tecnologia: "Mapes a mida de l'usuari"; A. BATET. "Valls ha de créixer, però sense perdre el focus principal en el Barri Antic". Breus. Universitat: "Tarragona es prepara per guanyar pes específic en el conjunt de Catalunya". Formació: "Acord entre la Diputació i l'Institut de Seguretat Pública de Catalunya". Serveis: "Ajuntaments, comerç i paisatge urbà".

Sesmond. Butlletí del Servei d'Arxiu Municipal de Lloret de Mar, núm. 9 (febrer de 2010): J. CARRERAS. "Arxius i documents a la comarca de la selva"; J. DABAN. "El fons documental de la família Martínez-Passapera"; P. VILA. "Sobre la prèdica en castellà i la pronúncia del llatí en el convent dels caputxins de Mataró (1718)"; A. M. VILÀ. "Sobre l'exportació d'escombres"; C. MACIÀ. "Joan Passapera (pare) i Joan Passapera (fill), exemple de l'esperit emprenedor dels lloretencs"; L. CODINA. "El reciclatge"; M. TORRELLAS. "De la fragata Blanca Aurora i el seu mascaró"._

MORENO, Gustau. "L'Ajuntament i la Diputació rehabilitaran l'arxiu de la catedral de Tortosa". *El Punt* (diumenge, 01-11-2009) 31.

"Les IV Jornades Tècniques d'arxius portuaris serveixen per intercanviar experiències". *Més Tarragona* (dijous, 26-11-2009) 13.

BORDES, Jordi. "Cultura està 'molesta' perquè ningú la va informar de l'oferta del Ministeri per l'arxiu de Centelles". *El Punt* (dilluns, 30-11-2009) 30.

CASTELLS, Ada. "Indignats per perdre Centelles". *Avui* (dilluns, 30-11-2009) 43.

C.G. "L'arxiu sonor de l'Espluga". *El Punt* (dimarts, 01-12-2009) 34.

MILLÁN, M. "Tortosa restaura l'arxiu de la catedral per reobrir-lo als investigadors". *Diari de Tarragona* (divendres, 11-12-2009) 20.

RAMOS, Antoni. "Problemes amb el mobiliari retarden la posada en funcionament de l'Arxiu Històric [de Reus]". *Més Tarragona* (dijous, 14-01-2010) 5.

MILLAN, M. "L'Arxiu Històric Comarcal [de les Terres de l'Ebre] no admet més documents per falta d'espai". *Diari de Tarragona* (dimecres, 06-01-2010) 20.

BORBONÈS, Natàlia. "Les mides dels armaris hauran retardat mig any la inauguració del nou Arxiu Comarcal del Baix Camp. El debat es va desencallar dilluns, ara s'assegura que s'inaugurarà a l'abril". *El Punt* (diumenge, 31-01-2010) 31.

FILELLA, Carina. "Una façana verda de 185 metres 'obrirà' el complex cultural de la Tabacalera a la ciutat. El consistori tarragoní preveu una inversió de 8 milions en l'espai verd i la construcció de la seu per als músics i l'arxiu municipal". *El Punt* (dimarts, 02-02-2010) 33.

CASALÉ, Gemma. "L'arxiu Tarradellas de Poblet es difondrà a través d'internet. Un conveni permet la interconnexió amb la biblioteca del cenobi i també els arxius". *Diari de Tarragona* (dijous, 11-02-2010) 17.

BORBONÈS, Natàlia. "L'arxiu del president Tarradellas es podrà consultar per internet d'aquí a quatre anys. Ho farà possible la digitalització del fons i la incorporació a la xarxa virtual de la biblioteca del monestir de Poblet". *El Punt* (dijous, 11-02-2010) 32.

"Conferència pel 90è aniversari Arxiu Històric Arxidiocesà". *Més Tarragona* (divendres, 12-02-2010) 2.

"L'arxiu Tarradellas, a internet gràcies a la Diputació, el monestir de Poblet i la URV". *El Punt* (diumenge, 14-02-2010) 6.

"L'Arxiu Històric de Tarragona incorpora el fons de la indústria química Albiac". *El Punt* (dimarts, 23-02-2010) 34.

SABATÉ, Josep. "El AHAT, una pieza fundamental de la nueva acrópolis de Tarragona. En estos días, el Archivo Histórico Archidiocesano de Tarragona conmemora el noventa aniversario de su fundación". *Diari de Tarragona* (diumenge, 28-02-2010) 34.

JUST, Mònica. "El nou Arxiu Històric obrirà portes aquesta primavera després de mesos de retard. L'espai tindrà 16'3 quilòmetres lineals de documentació datada des del segle XI fins l'actualitat". *Més Tarragona* (dimarts, 09-03-2010) 6.

GARCIA, Xavier. "Bladé epistolar. 'Hem pogut descobrir a l'Arxiu Comarcal de Móra d'Ebre un plec substanciós de cartes (més d'un miler) del senyor Bladé, que foren lliurades, ara fa cosa d'un any, a aquest arxiu'". *El Punt* (dimecres, 17-03-2010) 40.

"Nova cessió de documents a l'Arxiu Comarcal d'Antoni i Teresa Ollé. La donació a l'Ajuntament ha anat a càrrec de Natàlia Elias Tremoleda". *Més Tarragona* (21-04-2010) 10.

"El fons documental del Club de Joves s'incorpora a l'Arxiu. L'entitat es va fundar l'any 1956". *Més Tarragona* (dimecres, 16-06-2010) 4.

A.E. "L'Arxiu Comarcal de l'Alt Camp digitalitza la premsa històrica de Valls fins al 1939". *El Punt* (dimarts, 08-06-2010) 34.

“El fons documental del Club de Joves s’incorpora a l’Arxiu [Històric de la Ciutat de Tarragona]. L’entitat es va fundar l’any 1956”. *Més Tarragona* (dimecres, 16-06-2010) 4.

“Comença el cicle de conferències commemoratives dels vint anys d’existència de l’Arxiu del Port”. *Més Tarragona* (divendres, 25-06-2010) 8.

“Una exposició acosta la història de l’Arxiu del Port als visitants. D’aquesta manera celebra el 20è aniversari de la seva obertura al públic”. *Més Tarragona* (Dijous, 08-07-2010) 5.

N.R. “Reus convertirà l’antic arxiu municipal en una hemeroteca i vol fer el museu Fortuny a la casa natal del pintor”. *El Punt* (Dissabte, 10-07-2010) 40.

CROS, MARC. “Falset recupera els arxius robats durant la guerra”. *Diari de Tarragona* (Divendres, 08-08-2010) 15.

“El fons del Gremi de Marejants de Tarragona ingressa a l’Arxiu del Port”. *Més Tarragona* (Divendres, 13-08-2010) 5.

RIU, NÚRIA. “La Tarragona marítima, en paper”. *Diari de Tarragona* (Diumenge, 22-08-2010) 8-9.

“El Gremi de Marejants de Tarragona cedeix la seva documentació històrica a l’Arxiu del Port. Conté els llibres d’actes de l’entitat de 1885 a 1962 a més de llistes de socis o bitlletins i memòries de la mutualitat”. *Més Tarragona* (Dimecres, 26-08-2010) 6.

“El nou edifici de l’Arxiu [Comarcal del Baix Camp], premiat per l’Associació de Joves Arquitectes”. *Més Tarragona* (Dijous, 21-10-2010) 10.

CASALÉ, GEMMA. “Es dispara la demanda d’imatges de les Decennals a l’Arxiu Municipal”. *Diari de Tarragona* (Dimarts, 26-10-2010) 19.

MILLÁN, M. “Amposta estrena el nou Centre d’Arts Visuals i l’Arxiu Comarcal”. *Diari de Tarragona* (Diumenge, 31-10-2010) 21.

MILLÁN, M. “Miquel Àngel Riera. Director del Archivo Comarcal del Montsià. ‘El papel todavía gana al documento digital’”. *Diari de Tarragona* (Dissabte, 06-11-2010) última.

“L’Arxiu Comarcal del Baix Penedès amplia el seu fons amb 40.000 imatges del fotògraf Antoni Capella Contra”. *Notícies Tgn* (Dimecres, 10-11-2010) 32.

“Vilallonga del Camp obre una mostra dedicada a l’arxiu”. *Més Tarragona* (Dilluns, 15-11-2010) 24.

“El municipi [Calafell] diposita el seu fons històric local a l’arxiu comarcal”. *Més Tarragona* (Dimecres, 24-11-2010) 8.

ACN i RR. “Cartes de Felip Pedrell a Moreira”. *El Punt* (Divendres, 26-11-2010) 12.

“Calafell diposita temporalment el seu fons històric local a l’arxiu comarcal del Baix Penedès”. *Notícies Tgn* (Dimecres, 01-12-2010) 15.

ROYO, ROSER. “Els papers d’Innocenci Paulí”. *El Punt* (Dijous, 16-12-2010) 56.

“El Sindicat agrícola del Vendrell cedeix el seu fons documental a l’Arxiu Comarcal”. *Notícies Tgn*. (Dijous, 22-12-2010) 12.

ROYO, ROSER. “Ulldecona recuperarà l’antic hospital per posar-hi l’arxiu municipal”. *El Punt* (Dimarts, 28-12-2010) 3.

“Comença la digitalització de l’arxiu del Port de Tarragona”. *Més Tarragona* (05-01-2011) 7.

“Digitalització de documentació rellevant de l’Arxiu del Port de Tarragona”. *Més Tarragona* (07-01-2011) 10 i (15-01-2011) 6.

“L'entrada d'un prelat de la terra”

La Transició democràtica, tema recurrent dins del període que abasta la col·lecció fotogràfica del fons d'imatge de la Diputació, va comportar un seguit de canvis polítics i civils que a quasi mig segle de distància ens abelleix de recordar. Per a Tarragona, un dels més significatius va ser la prelatura del primer arquebisbe, no direm ja català, però sí d'un marcat caràcter catalanista.

Josep Pont i Gol (Bellpuig, 1907 - Solsona, 1995) s'havia format a la Universitat Gregoriana de Roma, on es doctorà i rebé el presbiterat (1931). Fou bisbe de Sogorb (1951-1960) i de Sogorb-Castelló (1960-1970), prengué part en el Concili Vaticà II (1962), i encara en vida del dictador fou nomenat arquebisbe de Tarragona, el 26 de novembre de 1970. Per poders prengué possessió d'aquesta seu metropolitana i primada el 21 de gener de 1971, i hi féu l'entrada el següent dia 24.

L'entrada d'un arquebisbe ha estat històricament motiu d'una celebració carregada d'una gran solemnitat. Un ofici a la Catedral amb assistència plena de les autoritats locals municipals, provincials, militars i,

sobretot, eclesiàstiques no hi podia faltar. Les dues fotografies que exposem mostren dos moments de la recepció catedralícia, aquell 24 de gener de 1971.

En la primera veiem part del consistori de la Diputació, flanquejat per dos subalterns abillats amb l'uniforme de macers. Les nostres companyes Mercè Torrell Camps i M. Carme Reina Ripoll ens ajuden (desicivament) a identificar aquestes personalitats. A primera fila, i d'esquerra a dreta, hi reconeixem Vicent Sanmartín Peralta, diputat tortosí, a qui segueixen els diputats Manuel Pi Almirall (cabell blanc i ulleres), un joveníssim Josep Gomis Martí (amb el temps, president de la Diputació), Cecili Martorell Martí (diputat per Reus), el Dr. Miquel Aleu Padreny i Joan Amado Albony Busquets (vicepresident). Darrere d'aquesta primera fila, també d'esquerra a dreta, se situaven Arturo Baixauli Morales (interventor), Rafael Arnanz (secretari), i al costat, els també diputats Josep Barbero Ballester (d'uniforme blanc de Falange) i Antoni Mateu Bladé, de la Canonja (amb unes vistoses ulleres fosques). Aleu, Martorell i Mateu s'acomiadaren de la Diputació el següent primer dia d'abril, amb l'annual remoció de càrrecs per meitat.

Un huracà a Cambrils

Catalunya no és territori on campin massa els remolins, molt menys els huracans. A mitjan novembre de 1879 les autoritats cambrilenques asseguraven, tanmateix, que un huracà els havia malmès una sèrie d'arbres. En el poble es va crear una junta de socors sota la presidència de l'alcalde. Els diputats acudiren en socor dels cambrilencs afectats votant una derrama de 500.- pta., que van lliurar a l'esmentada junta de socors.

AHDT, Actes, 1879, p. 401 i 419.

Fitxa tècnica

Signatura: Im. 07/03

Fons/col·lecció: Fons d'Imatge de l'AHDT

Procediment: Gelatinobromur

Suport: Paper

Original/còpia: Original

Format: 12x18 cm

Cromia: B/n

Estat: Bo

Títol: "Entrada a Tarragona de l'Arquebisbe Pont i Gol"

Datació: 24-01-1971

Autoria: Chinchilla

Procedència: Reportatge

Descripció: Pla del bloc consistorial de la Diputació en l'ofici solemne d'entrada de l'arquebisbe Pont i Gol

Classificació: II.2. Celebracions i festivitats. Eclesiàstiques i religioses

Geogràfic: Catedral de Tarragona

A la segona instantània es pot apreciar el moment en què el president de la Diputació, Sr. Josep Clua Queixalós, complimentava l'arquebisbe Pont i Gol, davant d'algunes autoritats eclesiàstiques i municipals, entre les quals reconeixem, d'esquerra a dreta, els canonges Joan Ros, Miquel Melendres Rué (mig tapat per l'ombra que el prelat ofereix al flaix fotogràfic) i Salvador Cabré. Abans d'aquest últim, s'adverteix la

presència d'un civil, la posició i la mirada hieràtica del cap de Protocol de l'Ajuntament, Sr. García Barberà, amament perquè el desenvolupament d'aquella delicada cerimònia es dugués a terme sense cap incidència fora del seu control.

En mèrits de metropolità i president de la Conferència Episcopal Tarraconense, Pont i Gol pactà amb Josep

Tarradellas les relacions de l'Església catalana amb la Generalitat, impulsà la vertebració i la coordinació de l'acció pastoral de les vuit diòcesis del país, i acompanyà el trasllat de les despulles del cardenal Vidal i

Barraquer, mort a l'exili el 1943, des de la cartoixa de La Valsainte (Suïssa). Creu de Sant Jordi el 1981 i Fill Adoptiu de Tarragona el 1988, s'havia retirat del càrrec l'any 1983, i moria el 4 d'octubre de 1995 a Solsona.

Fitxa tècnica

Signatura: Im. 07/03

Fons/col·lecció: Fons d'imatge de l'AHDT

Procediment: Gelatinobromur

Suport: Paper

Original/còpia: Original

Format: 12x18 cm

Cromia: B/n

Estat: Bo

Títol: "Entrada a Tarragona de l'Arquebisbe Pont i Gol"

Datació: 24-01-1971

Autoria: Chinchilla

Procedència: Reportatge

Descripció: L'arquebisbe Pont i Gol, complimentat pel president de la Diputació, Sr. Clua Quixalós, en l'ofici de la seva entrada solemne a la seu tarragonina

Classificació: II.2. Celebracions i festivitats. Eclesiàstiques i religioses

Geogràfic: Catedral de Tarragona

www.dipta.cat